

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Завадська Т.В. Психологічні особливості складових професійного самоздійснення вихователів дошкільних закладів. У статті наведений огляд експериментальних даних прояву ознак професійного самоздійснення дошкільних вихователів та особистісних властивостей, які впливають на цей процес. Більшість вихователів виказала середній або вищий за середній рівні професійного самоздійснення, високу самоефективність та мотивацію до діяльності, відповідні темпераментальні показники. Серед вихователів визначені групи з високими значеннями показників «прийняття агресії» (самоактуалізація), «редукція професійних обов'язків», «особистісна відстороненість» (симптоми емоційного вигорання). Виявилось, що майже половина вихователів має ознаки «ригідності» та «пасивності» (показники темпераменту), котрі можуть перешкоджати професійному самоздійсненню.

Ключові слова: вихователь, професійне самоздійснення, самоактуалізація, емоційне вигорання, темперамент.

Завадская Т.В. Психологические особенности составляющих профессиональное самоосуществление воспитателей дошкольных учреждений. В статье приведен обзор экспериментальных данных проявления признаков профессионального самоосуществления дошкольных воспитателей и личностных свойств, которые влияют на этот процесс. Большинство воспитателей показало средний и выше среднего уровни профессионального самоосуществления, высокую самоэффективность и мотивацию к деятельности, соответствующие темпераментальные показатели. Среди воспитателей определены группы с высокими значениями показателей «принятие агрессии» (самоактуализация), «редукция профессиональных обязанностей», «личностная отстраненность» (симптомы эмоционального выгорания). Выяснилось, что почти половина воспитателей имеет признаки «ригидности» и «пассивности» (показатели темперамента), которые могут мешать профессиональному самоосуществлению.

Ключевые слова: воспитатель, профессиональное самоосуществление, самоактуализация, эмоциональное выгорание, темперамент.

Постановка проблеми. Розвиток дитини дошкільного віку в сучасному світі актуалізує проблему кваліфікації та професійності вихователів дошкільних навчальних закладів. Професія вихователя належить до найскладніших видів професійної діяльності: постійне спілкування та гра, водночас, відповідальність за здоров'я дитини. Професія є суто жіночою, креативною, творчою, емоційно напруженою, в основі якої лежить любов до дітей. Внаслідок специфічних особливостей дитини дошкільного віку (чутливість, емоційність, вразливість) вихователь впливає на дитину не тільки своїми інтелектуальними та педагогічними здібностями, а й особистісними якостями. Тому високий професіоналізм вихователя передбачає володіння методико-педагогічними знаннями, навичками активного спілкування з дітьми, розуміння їхніх почуттів, певним культурним рівнем тощо. Тільки такий вихователь спроможний виховати творчу, допитливу, ініціативну дитину, закласти основу для подальшого розвитку особистості в життєвому і професійному просторі. Творчий та активний характер діяльності вихователя спонукають його до постійного самовдосконалення, пошуку сучасних методів та засобів навчання щодо розширення кола інтересів та розвитку

здібностей дітей. Підґрунтям високого рівня професійності вихователів є можливість реалізації власних можливостей та мрій, що за своєю суттю є їх професійним самоздійсненням.

Наше дослідження є спробою осягнення суті такого складного феномену як професійне самоздійснення вихователів дитячих дошкільних закладів, та виявлення, особистісних показників психофізіологічного стану людини, що впливають на цей процес.

Вихідні передумови. Необхідними складовими кваліфікованої праці є знання, вміння, навички. З іншого боку, професійна ефективність та шляхи її досягнення тісно пов'язані з особистісними характеристиками людини, її внутрішнім потенціалом, готовністю до вдосконалення – професійного й особистісного. Високий професіоналізм людини стає джерелом її духовного зростання, сферою реалізації особистісних прагнень, професійної компетентності, самореалізації у житті. Усвідомлення особистісних прагнень та потенційних можливостей, перспективи професійного росту, мотивація спонукають людину до постійної пошукової творчості, самореалізації у професії, що загалом є основою професійного самоздійснення [12,13]. Ступінь самоздійснення особистості залежить від її здібності ставити цілі, адекватні її внутрішній сутності та психофізіологічним ресурсам. Чим людина ясніше розуміє своє покликання, тим вираженішим є самовизначення, повнішим є процес самоздійснення, зокрема професійного. Вважається, що самореалізується, саморозвивається тільки індивідуальність, особистість є суб'єктом власного розвитку, творцем власної долі [3]. Самореалізацією визначається лише такий розвиток особистості, який супроводжується активністю суб'єкта. Факт самореалізації, самоздійснення особистості полягає і в тому, що людина сама активно підбирає умови для реалізації своїх потенцій та можливостей. Можливість вибору означає прийняття відповідальності за власний вибір та розвиток перед собою та іншими людьми [2].

Тобто, професійне самоздійснення - складний процес поступового руху на шляху реалізації людиною власних потреб та можливостей у професійному або духовному розвитку. Такий рух пов'язаний з особистістю, її внутрішнім потенціалом, психофізіологічними ресурсами, особистісними характеристиками [11].

Нами було проведено комплексне дослідження як окремих психофізіологічних показників, які впливають на професійне самоздійснення людини, так і ознак професійного самоздійснення. Дослідження проводилось за певними напрямками, в ньому взяли участь вихователі дитячих дошкільних закладів (78 осіб). По-перше, визначалась така психофізіологічна складова професійності людини, як індивідуальні темпераментальні особливості, що обумовлені властивостями нервової системи та є вродженими. Вони впливають на стиль діяльності та поведінки, визначають характер людини. За допомогою опитувальника В. Смірнова [15] були визначені властивостей темпераменту: екстраверсія — інтроверсія, емоційна збудливість — врівноваженість, темп реакції (швидкий — повільний), активність (висока — низка). Якщо зазначені темпераментальні властивості людини відповідають умовам діяльності, то це забезпечує успішність діяльності з - відносно - невеликими затратами часу та зусиль.

По-друге, досліджувався рівень емоційного вигорання вихователів за методикою В.В. Бойко у модифікації Є.П. Ільїна [10]. Дошкільний вихователь займається вихованням, навчанням та розвитком дитини від 3 до 6 років. Вихователь повинен мати певні властивості, що є обов'язковими для роботи з дітьми, високі комунікативні здібності. Потрібні загальна культура, ерудиція, грамотна та виразна мова, вміння керувати колективом. Також потрібні стресостійкість, контроль поведінки та емоцій. Праця вихователя творча, вона не супроводжується підвищеними фізичними навантаженнями, але протікає в умовах постійної психоемоційної напруги. Це часто супроводжується емоційним вигоранням, що є негативною стороною праці педагога-вихователя. Емоційне вигорання - це захисний механізм, пов'язаний з психічною втомою людини, яка тривалий час виконує одну й ту ж роботу, супроводжується зниженням мотиву та зменшенням емоційної реакції у людини на робочі ситуації, аж до байдужості. Тому важливо було дослідити рівень емоційного вигорання вихователів.

Третій напрямок – вивчення ознак професійності людини – полягав у визначенні загального, зовнішньо-професійного та внутрішньо-професійного рівнів професійного самоздійснення вихователів [14]. Здатність людини організувати та здійснити власну діяльність оцінювалась за показником самоефективності (методика «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема»). Самоефективність змінюється залежно від умінь; від присутності або відсутності інших – досвідченіших - людей; від схильності радше потерпіти невдачу, ніж досягти успіху; від фізичного стану, почуттів втоми, тривоги та ін. [16].

Визначався також рівень ознак самоактуалізації як складової професійного самоздійснення за «Самоактуалізаційним тестом Е. Шострома – САТ». Процес самоактуалізації є показником розвитку та самовдосконалення особистості, розгортання особистісного потенціалу. Самоактуалізація детермінується внутрішньою природою людини, а зовнішні обставини стимулюють або пригнічують цей процес.

У нашому дослідженні визначалися три види мотивації – внутрішня, зовнішня позитивна та зовнішня негативна, як передбачено у методиці К. Замфір у модифікації А. Реана [9]. Мотив та мотивація є невід'ємною частиною будь-якого процесу, джерелом діяльності, важливою рушійною складовою професійного зростання людини. У попередніх працях [5,6,7,8] детально наведені результати такого об'ємного дослідження.

Мета статті – спроба узагальнити отримані раніше дані стосовно властивостей, що забезпечують високий професійний рівень людини; з'ясувати впливи темпераментальних властивостей та показників емоційного вигорання на професійне самоздійснення дошкільних вихователів.

Дослідження темпераментальних особливостей вихователів у процесі їх професійної діяльності дозволяє зробити висновок, що більшості вихователів дослідженої групи (43,6%) притаманна екстраверсія, котра вказує на відкритість людини та комунікативні здібності. Ригідність - гальмівна риса у творчій професії вихователя, проте більшості вихователів дослідженої групи притаманна ця ознака (51,3%), «пластичними» виявилось лише 12,9% досліджених.

Емоційно збудливими виявилися 59,0% досліджених вихователів; велика кількість вихователів (52,6%) виявила ознаки пасивності; неквапливість притаманна 43,6% досліджених вихователів. Отже, дослідження проявів темпераментальних властивостей вихователів виявило, що більшості притаманні ознаки екстраверсії, емоційної збудливості, що є позитивними рисами в професійній діяльності. Була визначена велика кількість осіб зі середніми значеннями показників, що – за умови відповідної мотивації - може активізувати властивості вихователів для досягнення ними професійної самореалізації вихователів та розкриття особистісного потенціалу.

Дослідження ознак прояву синдрому емоційного вигорання вихователів дитячих дошкільних закладів виявило, що у більшості вихователів несформовані симптоми, з яких складається емоційне вигорання, що є позитивним результатом. Але встановлено, що у 61,5% досліджених вихователів вже сформований симптом «редукція професійних обов'язків»; а у фазі формування – ще у 15,4%, що може бути певним гальмівним фактором на шляху до професійності. У незначній кількості досліджених вихователів (41%) було виявлено ознаки симптому «особистісної відстороненості», що є основним показником розвитку емоційного вигорання. Виявлена незначна група (приблизно 15,0%) з ознаками емоційного вигорання в стадії формування. Це - група ризику, вихователі, що входять до цієї групи, потребують психологічної допомоги для подолання та профілактики емоційного вигорання.

Дослідження рівня професійного самоздійснення за методикою О.М. Кокуна [14] довела, що для більшості вихователів визначений середній та вищий за середній рівні загального професійного самоздійснення (відповідно, 50,0% та 32,0%, разом 82,0%), внутрішньопрофесійного самоздійснення (відповідно, 46,0% та 35,0%, разом 81,0%) та зовнішньопрофесійного самоздійснення (48,0% та 27,0%, разом 75,0%). Високий рівень загального професійного самоздійснення та її складових був визначений лише у невеличкій кількості досліджених вихователів (відповідно, 9,0%, 11,0% та 8,0%). Встановлене вказує на достатньо високий рівень професійного самоздійснення вихователів даній вибірці. Самореалізація вихователів у вибірці більше спрямована на внутрішній розвиток ніж на професійний, тому що кількість вихователів з вираженими внутрішньопрофесійними чинниками самоздійснення домінує над зовнішньопрофесійними (відповідно, 92% та 83%) [6].

Рівень самоефективності є продуктом складного процесу самопереконання, який відбувається на основі безпосереднього або опосередкованого досвіду, суспільної думки, фізичного та емоційного станів [3]. За результатами тестування виявилось, що основна більшість вихователів дослідженої групи виказали середній (21,6%) та вищий за середній (56,0%) рівні самоефективності; високий рівень був притаманний лише 14,7% осіб. Тобто, представлена група вихователів за показником само ефективності, має достатній внутрішній ресурс щодо високопрофесійної діяльності. Самоефективність у професійній сфері - це уявлення людини про те, що вона володіє необхідними знаннями, вміннями, навичками, ефективно володіє професійними технологіями, та її впевненість в тому, що вона зможе продуктивно використовувати їх у своїй діяльності [1].

Успішність професійної реалізації людини тісно пов'язана з її особистісними властивостями, прагненням до саморозвитку, самоактуалізації. Загальний рівень розвитку особистості визначається ступенем актуалізації компонентів природного потенціалу, що є основою процесу самоактуалізації. Дослідження рівня самоактуалізації дозволяє скласти індивідуальний психологічний профіль особистості. Встановлено, що кожен досліджений вихователь за всіма 14 показниками процесу самоактуалізації має різні прояви ознак. Найкращі ознаки само актуалізації виявлені приблизно у третини досліджених за такими показниками: «компетентність у часі» - 30,7%; «ціннісні орієнтації» - 34,7%; «самоповага» - 29,5%; «самосприйняття» - 25,6%; «погляди на природу людини» - 30,8%; «синергія» - 28,2%; «пізнавальні потреби» - 34,6%; «креативність» - 24,4%. Детальніша інформація про зміст та значення показників викладена у попередній статті автора [8]. Серед усіх досліджених не виявили ознак самоактуалізації за показниками «підтримка» - 35,9%; «сензитивність до себе» - 47,4%; «спонтанність» - 35,9%; «контактність» - 39,7%; «пізнавальні потреби» - 35,9%; «креативність» - 30,8% .

Занепокоєння викликають вихователі з низькими показниками за шкалою «прийняття агресії» (50,0%). Тобто, люди намагаються приховати цю якість, відмовитися від агресії, подавити її в собі. Фахівці попереджають, що пригнічена агресія перетворюється на аутоагресію, а в майбутньому може обернутися алкоголізмом, депресією, провинною, соромом і будь-якою саморуйнуючою поведінкою [4]. Отже, у вихователів, які також складають «групу ризику», існує можливість розвитку невротичних розладів. Особистість, яка має високий показник за шкалою «прийняття агресії», розуміє, що агресивність - величезний ресурс енергії, яку можна спрямовувати в позитивне русло. Психологічне здоров'я не виключає почуття гніву, натомість надає йому форму рішучості, самоствердження, самозахисту, справедливого обурення, мужності тощо [4]. Середні нормативні значення балів мають від 24,4% вихователів до 44,7%, що вказує, що на перспективу самоактуалізації.

Як відомо, успішність будь-якого виду діяльності залежить від мотивації. Стосовно задоволення працею внутрішня мотивація найефективніша, потім за ступенем впливу слідує зовнішня позитивна мотивація. Зовнішня позитивна і зовнішня негативна мотивації в порівнянні із внутрішньою мотивацією є менше стійкими, вони швидко втрачають свою стимулюючу силу. Вважається, що для високої ефективності праці найсприятливішим є таке співвідношення між наведеними трьома видами мотивації, за якого центральне місце посідають внутрішні мотиви за умови одночасного використання зовнішніх позитивних мотивів і виключенні або обмеженні зовнішніх негативних мотивів [9]. Дослідження показали, що висока внутрішня мотивація була притаманна 93,0% вихователів у вибірці; висока за балами зовнішньопозитивна мотивація - 48,0% особам; висока за балами зовнішньонегативна мотивація характеризувала 62,0% вихователів. Визначена група осіб з високим значенням показника зовнішньонегативної мотивації (62,0%) свідчить або про наявність певних внутрішніх особистісних проблем або проблем у колективі, де працюють вихователі. У цій самій групі у більшості

вихователів визначені високі значення внутрішньої мотивації, що свідчить про позитивне ставлення до праці та про задоволеність працею.

Про складність взаємозв'язків між дослідженими показниками свідчить проведений кореляційний аналіз. Так, виявлені міцні зв'язки (на рівні $p \leq 0,01$) між показниками професійного самоздійснення та ознаками загального, внутрішньо-професійного та зовнішньо-професійного рівнів само здійснення, що свідчить про спрямованість досліджених і на особистісне самовдосконалення (внутрішньо-професійне самоздійснення), так і на самореалізацію в професії (зовнішньо-професійне).

Всі показники рівня професійного самоздійснення достовірно (на рівнях $p \leq 0,05$; $p \leq 0,01$) корелюють з показником професійної самоефективності та показниками мотивації – внутрішньою, зовнішньопозитивною та зовнішньонегативною. Тобто, виявлений рівень професійної майстерності вихователів даній вибірці за показниками самоефективності позитивно впливає на всі три рівні професійного самоздійснення. Такій взаємозв'язок між самоефективністю та рівнями самоздійснення можна вважати доказом активного процесу професійного самоздійснення вихователів.

Показник темпераменту – емоційність - має достовірну кореляцію ($p \leq 0,01$) з одним з симптомів емоційного вигорання - «редукція професійних обов'язків», яка була притаманна більшості вихователів, із синдромом емоційного вигорання; з достовірністю $p \leq 0,05$ - з симптомом «особистісна відстороненість». Показники темпераменту - активність та темп реакції - виявили значну кількість зв'язків з високою достовірністю із основними показниками професійного самоздійснення, а саме: показниками загального рівня професійного самоздійснення, показниками - постійної постановки нових професійних цілей, досягненням поставлених професійних цілей; визнанням досягнень фахівця професійним співтовариством.

Показник професійного самоздійснення - формування «життєво-професійного простору» - виявив достовірні негативні кореляції з показником ригідність-пластичність, та з ознаками симптомів «невдоволеність собою» та «емоційна відстороненість».

Синдром емоційного вигорання на високому рівні ($p \leq 0,01$) корелює з симптомами «незадоволеність собою», «загнаність в клітку», «особистісною відстороненістю». Це ще раз підкреслює, що емоційний фон – дуже важлива складова психофізіологічного стану вихователів, бо це суто жіноча професія, безпосередньо впливає на складові синдрому вигорання. Емоційність, як властивість темпераменту, є вродженою характеристикою людини, але вольові зусилля та внутрішня мотивація завжди можуть опанувати темпераментальні прояви. Детальніші пояснення стосовно кореляцій між показниками наведені в наших попередніх статтях.

Згідно наведеними результатами дослідження можемо зробити наступні висновки: більшість досліджених вихователів – від 82,0% до 75,0% - виявили середній та вище за середній рівні загального, внутрішньо-професійного та зовнішньо-професійного самоздійснення. Більшість серед вихователів вибірки про-

демонструвала також середні значення показників професійної самоєфективності, самоактуалізації. Тобто, кількість вихователів з високими значеннями показників, які засвідчують професійне само здійснення, є незначною. Але середній вік дослідженої групи вихователів складав 32 роки, тому можна зробити припущення, що з часом підвищення мотивації, соціальних умов праці та життя загалом сприятиме подальшому професійному зростанню, самореалізації у професії.

Велика кількість кореляційних зв'язків між показниками професійності вихователів, темпераментальними особливостями, симптомами професійного вигорання свідчить про взаємозалежність та взаємовпливи досліджуваних психофізіологічних якостей, які цілісно, в комплексі, обумовлюють самоздійснення у професії.

Виявлення груп ризику за показником «прийняття агресії» (показник самоактуалізації), значної групи вихователів з високими значеннями показників «редукція професійних обов'язків», «особистісна відстороненість» (симптоми емоціонального вигорання) вказує на необхідність періодичних спілкувань дошкільних вихователів з психологами або психотерапевтами. Потрібні спеціальні тренінги для зняття напруги у таких осіб, практична психотерапевтична допомога, тому що праця вихователів дитячих дошкільних закладів надзвичайно відповідальна і досить напружена. Зазначення груп вихователів з ознаками «ригідності» та «пасивності» (властивості темпераменту) вказує на існування значних гальмівних якостей у психофізіологічному стані людини на шляху до професійного самоздійснення.

Дослідження мотивації вихователів виявило, що 93,0% вихователів вибірки мають високу внутрішню мотивацію до своєї професійної праці. Внутрішня мотивація народжується у свідомості людини під впливом саме трудової діяльності, розуміння її корисності та задоволення від результатів праці; виникає з потреб самої людини [9].

Зовнішня мотивація складається з тих мотивів, які знаходяться за межами самого працівника і праці: заробіток, страх осуду; прагнення до престижу, визнання. До зовнішньої позитивної мотивації належать також такі стимули, заради яких людина вважає потрібним прикласти свої зусилля: матеріальне стимулювання, просування кар'єрними сходинками, схвалення з боку колег і колективу, престиж - такі стимули, заради яких людина вважає потрібним прикласти свої зусилля. Висока за балами зовнішня позитивна мотивація була притаманна лише 48,0% вихователів. Виділяють ще зовнішню негативну мотивацію, до якої відносять покарання, критика, штрафи; спонукання, викликані усвідомленням можливих неприємностей, незручностей, бути гіршою і т.п. Висока за балами зовнішня негативна мотивація характеризувала 62,0% осіб, що свідчить про наявність певних особистісних проблем (невпевненість у собі, наприклад, або проблеми у колективі), але це потребує іншого дослідження. Загалом можна вважати, що практично всі вихователі виказали позитивне ставлення до своєї професійної діяльності та задоволення нею.

Основним **висновком** роботи є те, що більшість вихователів (від 82,0% до 75,0%), маючи показники професійного самоздійснення середнього або вищого за середній рівнів, високу мотивацію до діяльності, відповідні темпераментальні показники, здатні в подальшому рухатися до самореалізації у професії. Виявлені групи ризику за окремими показниками, що вказує на достатню кількість внутрішніх особистісних перешкод до професійного самоздійснення. Кореляційний аналіз досліджених показників підтвердив складність феномену «професійне самоздійснення».

Список використаних джерел

1. Вовк О.М. Самоефективність: сутність, структура та особливості розвитку в студентському віці – [Електронний ресурс] -//<http://www.psyh.kiev.ua/>
2. Галажинский Э.В. Детерминация и направленность самореализации личности: Монография / Э.В. Галажинский – Томск: Изд-во Том. гос. ун-та. - 2002. - 182 с.
3. Гордеева Т.О. Психология мотивации достижения. /Т.О. Гордеева – М.: Смысл; Академия, 2006. – 336 с.
4. Гридасов А., Кокурина Д., Рассказова Н. Агрессия невротической и аутентичной личности - [Електронний ресурс] - <http://thesolution.ru/agressiya-nevroticheskoy-i-autentichnoy-lichnosti/>
5. Завадська Т.В. Деякі індивідуально-психологічні особливості вихователів дитячих садків / Т.В. Завадська // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – К.: «Срібна Хвиля», 2014.- Том IV. Психологія розвитку дошкільника. – Випуск 10. – с. 54-69.
6. Завадська Т.В. Професійне самоздійснення вихователів дитячих дошкільних закладів /Т.В. Завадська // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. - 2014. - Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 14. - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. — с. 70-81.
7. Завадська Т.В. Психоемоційний стан вихователів дитячих дошкільних закладів / Т.В. Завадська // Психологічний часопис : збірник наукових праць /за ред.. С.Д. Максименка. - №1. – Вип. 1. – Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2015. - с. 25-31.
8. Завадська Т.В. Рівень самоактуалізації вихователів дитячих дошкільних закладів у процесі професійної діяльності / Т.В. Завадська //Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. - 2015. - Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 15. - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. — С. 51-60.
9. Замфир К. Удовлетворенность трудом. Мнение социолога / К. Земфир //М.: Политиздат. -1983, 142 с.
10. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы /И.П. Ильин //– СПб: «Питер». - 2000 – 512 с. - с. 467- 469/.

11. Карпинский К.В. Психология жизненного пути личности: Учеб. пособие / К.В.Карпинский. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 167 с. - [Электронный ресурс] www.koob.ru/karpinsky_k_v/psihologiya_jiznennogo_puti_lichnosti.
12. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія / О.М. Кокун. - К.: ДП Інформ.-аналіт. Агенство. - 2012.- 200 с.
13. Кокун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 1 – 5.
14. Кокун О.М. Опитувальник професійного само здійснення / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. N7. С.35-39.
15. Практикум по основам психологии: Тексты и хрестоматия. // Учебное пособие для студентов медицинских институтов /Сост. В.А.Мельников. - Симферополь, «СОНАТ». – 1997 - 254 с.
16. Фрейдджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейдджер, Дж. Фейдимен – СПб.: изд. Прайм-Евроннак. - 2002. - 865 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Vovk O.M. Samoefektivnist': sutnist', structura ta osoblivosti pozvitku v ctudents'komu vvici - [Electroniy resurs] - <http://www.psyh.kiev.ua/>
2. Galaginskiy E.V. Determinacia I napravlennost' samorealizacii lichnosti: Monografia / E.V. Galaginskiy – Tomsk: Iz-vo Tom. gos. Un-ta. - 2002. - 182 s.
3. Gordeeva T.O. Psichologia motivacii dostigenia /T.O. Gordeeva – M.: Smisl; Akadimia, 2006. – 336 s.
4. Gridasov A., Kokurina D., Rasskazova N. Agressia nevroticheskoy I autentichnoy lichnosti – [Electroniy resurs]. – <http://thesolution.ru/agressiya-nevroticheskoy-i-autentichnoy-lichnosti/>.
5. Zavadskaya T.V. Deyaki individual'no-psichologichni osoblivosti vichovateliv dityachiv sadkiv / T.V. Zavadskaya // Aktual'ni problemi psichologii: Zbirnik naukovih prac' Institutu psichologii imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraini. – Tom V. Psichologia rozvitku doshkil'nika.- Vipusk 10. - K.: «Sribna chvil'a» - 2014. – – S. 54-69.
6. Zavadskaya T.V. Profesiynne samozdiysnennya vichovateliv doshkil'nih navchal'nih zakladiv /T.V. Zavadskaya //Aktual'ni problemi psichologii: Zbirnik naukovih prac' Institutu psichologii imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraini - Tom V: Psichofiziologia. Psichologia prac. Eksperimental'na psichologia. – Vipusk 14. - K.: DP «Informaciyno-analitichne agentstvo» - 2014. — S. 70-81.
7. Zavadskaya T.V. Psichoemociyniy stan vichovateliv dityachich doshkil'nih zakladiv / T.V. Zavadskaya //Psichologichniy chasopis: zbirnik naukovih prac' /za red. S.D. Maksimenka. - №1. – Vip. 1. – K: Institut psichologii imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraini / - 2015. - S. 25-31.
8. Zavadskaya T.V. Riven' samoaktualizacii vichovateliv dityachich doshkil'nih zakladiv u procesi professiynoi dial'nosti / T.V. Zavadskaya // Aktual'ni problemi psichologii: Zbirnik naukovih prac' Institutu psichologii imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraini - Tom V: Psichofiziologia. Psichologia prac. Eksperimental'na

- psychologia. – Vipusk 15. - K.: DP «Informaciyno-analitichne agentstvo» - 2015. – S. 51-60.
9. Zamfir K. Udovletvorennost'trudom. Mnenie sociologa / K. Zamfir //M.: Politizdat. -1983.- 142 s.
 10. Il'in E.P. Motivacia I motivi / E.P. Il'in //– SPb: «Piter». - 2000 – 512 s.-
 11. Karpinskiy K.V. Psichologia giznennogo puti lichnosti: Ucheb. posobie / K.V. Karpinskiy - Grodno: GrGU. - 2002. – 167 c. - [Electroniy resurs] www.koob.ru/karpinsky_k_v/psihologiya_jiznennogo_puti_lichnosti.
 12. Kokun O.M. Psichologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: Monografija / O.M. Kokun. – K.: DP Inform.-analit. agenstvo, 2012. – 200 s.
 13. Kokun O.M. Gitteve ta profesijne samozdiysnennya yak predmet dosladgennya suchasnoi psichologii / O.M. Kokun // Practichna psichologia ta social'na robota. – 2013. – № 9. – C. 1 – 5.
 14. Kokun O.M. Orituval'nik profesijnogo samozdiysnennya / O.M. Kokun // Practichna psichologia ta social'na robota. – 2014. – № 7. - S.35-39.
 15. Prakticum po osnovam psichologii: Tekcti I hrestomatiya // Uchebhoie posobie dlya studentov medicinskih institutov /Sost. V.A. Mel'nikov. – Simferopol: «SONAT». – 1997 - 254 s.
 16. Freylder R., Feydimen J. Lichnost': teorii, eksperimenti, upragneniya. / R. Freylder, J. Feydimen – SPb.: izd. Praim-Evroznak. - 2002. - 865 s.

Zavadska T.V. Psychology features s of professional self-realization constituent of preschool tutors. Creative character of tutors activity is induced him to permanent self-perfection, professional self-realization. In the article are brought review over of experimental data in relation to the degree of professional self-realization signs for preschool tutors and personality indexes of the psychophysiological state, that influence on this process.

Research of temperaments properties of tutors stared majority inherent signs of extroversion, emotional excitability that is positive lines at professional activity. The considerable group of educators was characterized by the signs of "rigid" and "passivity", that is able to interfere with the process of professional self-realization.

Research of syndrome of the emotional burning out of tutors signs discovered that in majority not formed emotional burning out symptoms which is a positive result. Certain «group of risk» (15% educators) with the signs of the emotional burning out are in the stage of forming. A symptom is «reduction of professional duties» already formed in 61,5% educators; symptom of «personality removed» - in 41,0% educators. These indexes are an obstacle on a way to the high level of professionalness. Most investigational tutors – from 82,0% to 75,0% - characterized middle and higher middle levels general, introprofessional and extraprofessional self-actualization. Basicly the most this selected tutors showed middle values of indexes of professional self-realization and self-actualization also.

High motivation to activity and proper temperamental indexes is certain specify on the capacity of investigational group of tutors for self-realization in a profession. A cross-correlation analysis testifies to close intercommunications between investigational indexes, which stipulate development of man on a way to professional realization.

Key words: tutor, professional realization, actualization, emotional burning out, temperament.

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 16. – 196 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелева**.

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смутьсон М.Л.**, дійсний НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Кружева Т.В.** (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.** доктор психол. наук, професор; **Корніяка О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Малхазов О.Р.** доктор психол. наук, професор; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** мол.н.с (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 10 від 27.10.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2016 р.)*

З М І С Т

<i>Болотнікова І.В.</i> Акмеологічні основи особистісного самоздійснення...	3
<i>Гуменюк Г.В.</i> Феномен самоздійснення у вимірі акмеологічного розвитку професіоналу.....	12
<i>Дзвоник Г.П.</i> Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця.....	24
<i>Дубчак Г. М.</i> Порівняльний аналіз навчального стресу у студентів вищих та середніх навчальних закладів.....	30
<i>Завадська Т.В.</i> Психологічні особливості складових професійного самоздійснення вихователів дошкільних закладів.....	39
<i>Івашкевич Е.З.</i> Моделі соціальних репрезентацій в парадигмі дослідження соціального інтелекту педагога.....	49
<i>Каплуненко Я.Ю.</i> Особистісні чинники соціального інтелекту у фахівців соціономічного профілю.....	58
<i>Кокун О.М.</i> Чинники професійного самоздійснення особистості (статеві особливості).....	74
<i>Корніяка О.М.</i> Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи.....	82
<i>Кружєва Т.В.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Лахтадир О.В.</i> Психологічна характеристика комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту: факторний аналіз.....	100
<i>Литвинчук Л. М.</i> Основні підходи до вивчення проблеми наркотичної залежності.....	109
<i>Панасенко Н.М.</i> Вплив криз професійного розвитку на професійне самоздійснення вчителя.....	117
<i>Панасенко Н.М., Войтович М.В.</i> Психологічні особливості подолання особистістю життєвих криз.....	126
<i>Пилипенко Н.М.</i> Психологічні захисти та самоствавлення особистості.....	136
<i>Савченко Т.Л.</i> Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень.....	144
<i>Сердюк Л.З., Шамич О.М.</i> Психологічні основи самореалізації особистості	150
<i>Удод М.О.</i> Концептуальні основи психологічного відбору працівників служби екстреної медичної допомоги та медицини катастроф	157
<i>Ходос О.С.</i> Стрес, тривога та агресія, як небажані складові адаптаційного процесу для військовослужбовців.....	167
<i>Шелестова О. В.</i> Особливості протікання розладів адаптації у різних вікових та соціальних групах.....	176
<i>Шульга В.В.</i> Взаємозв'язок рівня шкільної тривожності і адаптації школярів.....	184
Відомості про авторів.....	191

CONTENTS

<i>Bolotnikova I.V.</i> Acmeological basics of personal self-fulfilment.....	3
<i>Humenyuk H.V.</i> The “self-fulfilment” phenomenon in the terms of acmeology of professional development.....	12
<i>Dzvonyk G. P.</i> The place of emotional stability in professional self-realization of a specialist.....	24
<i>Dubchak H.M.</i> Comparative analysis of the educational stress of University and vocational schools students.....	30
<i>Zavadaska T.V.</i> Psychology features of professional self-realization constituent of preschool tutors.	39
<i>Ivashkevych E.Z.</i> Models of social representations in the paradigm of researches of social intellect of a teacher.....	49
<i>Kaplunenko Y.Y.</i> Personal factors of Social Intelligence development among specialists of socioeconomic profile.....	58
<i>Kokun O.M.</i> Factors of personal professional self-fulfillment (gender characteristics).	74
<i>Korniyaka O.M.</i> Communicative competence as a determining factor of university teacher’s professional self-fulfilment.....	82
<i>Krujeva T.V.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Lakhtadyr O.V.</i> Psychological characteristics of communicative competence of future specialist in physical culture and sports: factor analysis.	100
<i>Litvinchuk L.M.</i> the Main approaches to the study of the problem of drug addiction	109
<i>Panasenko N.M.</i> The impact of crises of professional development for professional self-fulfilment teacher.....	117
<i>Panasenko N.M., Voytovich M.V.</i> Psychological characteristics of overcoming the life crises by the personality.....	126
<i>Pylypenko N.M.</i> Psychological protection and self attitude to personality.....	136
<i>Savchenko T.L.</i> Psychological assistance psychophysiological provision of professional self-realization in a professional context of social and economic transformation.....	144
<i>Serdiuk L.Z., Shamykh O.M.</i> Psychological foundations of personal self-realization.....	150
<i>Udod M.O.</i> Conceptual bases of occupational selection of first medical aid and medicine of catastrophes service workers.....	157
<i>Hodos A.S.</i> Stress, anxiety and aggression as unwanted components of the adaptation process for military personnel.....	167
<i>Shelestova O.V.</i> Features of flowing of adaptation's disorders are in the different age-related and social groups.....	176
<i>Shulga V.V.</i> The relationship level of school anxiety and adapt student-ing.....	184
About Authors	191